

Divje race

M. K.

I.

Nad Ogradi leži oktobrsko jutro. Rahlo vzvalovana zemlja — samo pokopališče je zagrajeno z živo mejo, sicer pa same njive — je že prazna. Temno rjave brazde leže kakor mehke, rahle blazine. Ostala je le še zelena trava repe. Čez dva tedna tudi te trave ne bo več, pač pa bodo mesto nje brazde kakor drugod. Ostale bodo le še setve. Za Ogradi so Grabance; nad njimi leži megla prvih jesenskih juter, ki puhti iz vlažne zemlje, iz jarkov, ki so se zadnje čase spet napolnili z umazano deževnico. In za Grabanci so Seče, jelšev gozd z golimi vejami, mehko vijoličast, kakor nežna slika diletantskega slikarja, ki ljubi pokrajine, zarje in vijolične barve. Jutro je hladno, kakor je hladna zemlja po Ogradih. Stare žene drsajo po kolniku mimo naše hiše v cerkev. Nedelja je. Časa imajo še na pretek. Saj je šele šesta ura, maša pa je ob devetih. Pa to je njihova edina pot v teh letih: ob delavnikih takoj po jutrnjem zvonjenju, ob nedeljah že ob šestih. V cerkvi bodo čepele na mrzlem betonu, čebljale molitve, se pomenkovale. Opoldne se bodo vračale s prav takimi drsajočimi koraki in potlej dremale ves dan pri peči, ne meneč se za svet, za življenje.

Tisti čas sta se vzeli odnekod dve divji raci. Leteli sta iz Gatišča preko Ogradov, najbrže proti Muri. Let rac dobro poznam: podobne so razpetemu križcu na deklških prsih, ki vzradosti človeško oko. Štrmel sem za njima, dokler nista utonili za drevjem v Gornjem Logu.

„Race so letele.“

To se sliši podobno, kakor če spomladi poveš: Videl sem lastovko, videl sem štrka, metulja, ali slišal sem peti prvega slavca ali prvo žabo v močvirju; ali kakor če prinesejo otroci prvo cvetlico.

„Race so letele.“ Zdi se mi, da je vsakdo, komur sem to povedal, za trenotek pomislil, kot bi se spomnil nečesa posebnega. Vsak prestane za kratek hip z delom, oči za spoznanje ožive. Ali race letijo dalje in se ne ustavljajo. Človek pa je navezan na dom, na zemljo, na ženo, na otroke, na drevje, na nedelje, na cerkev, na krčmo, na kmečke hiše in se ne more več ganiti. Nekoč — tak občutek imam — je tudi on bil pokoren zakonu gibanja; bil je navezan na pomlad in na jesen, ko se zemlja pari, ko se življenje zgane. Spomladi se je vračal, jeseni je odhajal, da bi ubežal. V stoletjih pa je to zamrlo v njem in samo ptice ga spominjajo tistih časov. In kadar vidi prvega štrka ali na jesen prvo raco, se le za kratek hip ustavi sredi mirnega, že zdavnaj upokojenega življenja.

Imeli smo pri hiši divjo raco. Pred leti, ko smo bili še vsi otroci, jo je Lojz prinesel. Pravzaprav je prinesel jajce, ki ga je bil našel v grmu v Liboviji. In ker je tačas koklja sedela na jajcih, smo tudi to podtaknili. Tudi

kmečki človek posveti takim poizkusom nekaj časa in če ne drugega, doživi vsaj nekaj radosti ali pa morda razočaranja. No — raca se je izlegla prav dobro, samo dva dni pred drugimi. Tačas, ko so se druge vlačile iz trdih lupin, je ona že posedala pred kokljo in radovedno gledala v svet ter prisluškala novemu življenju pod kokljo, kakor bi se veselila družbe. Rasla je prav dobro, tudi počutila se je v tej že udomačeni družbi prav dobro. Ni se kaj prida ločila od temnejših rac, da je tuj človek ni mogel prepoznati; samo naše oči so jo dobro ločile. Ne tolikanj po barvi, kolikor bolj po živahnih, nekam nemirnih očeh in po splošni živahnosti, ki jo je koj od začetka kazala. Ljubila je vodo. In ko je bila večja, ni več marala za hrano, ki so jo dobivale druge race, temveč je komaj dočakala jutra, ko je lahko stekla v jarek. Takrat je pri nas bil svet še bolj močviren, jarkov dovolj, blata po jarkih več kot preveč. Domače race so počasi brozgale po blatu in travi, se veselile, če so kaj ujele, vlačile žabe okoli in se preganjale. Ta je hodila vedno pred njimi, urno in čudovito spretno vtikala dolgi vrat v travo ali blato, naglo iskala in če je kaj iztaknila, tudi — naglo požrla. Plena ni kazala drugim. Zvečer se je vračala z drugimi vred z natrpano golšo, da je komaj hodila po slabih nogah, in doma spet ni marala nikake hrane. Prve čase nas je nekoliko skrbelo to njeno zaničevanje stvari, ki smo jih ji pripravili. Pa smo se privadili drug na drugega. Celo zabavalo nas je in bili smo radovedni, kako si more najti po teh jarkih toliko hrane, da lahko živi. Zdaj mi je to jasneje, ko vem, da hodijo race iskat svojo hrano v jarke, ki so bili vse poletje suhi in ki jih je napolnil šele jesenski dež. Bržkone že kaj dobijo in izbirčne ne morejo biti preveč. Ko so se jeseni zganile lastovke in štrki, je začela mahati s perutmi. Poskušala jih je, vendar letela še ni. Še ni prišel njen čas. Okoli Male Gospojnice pa smo ji pristrigili peruti. To je čas, ko letijo prve race, ko prvič zapuste rodno mesto v Murinih rokavih in lečejo nad pokrajino. Starejši so jo včasih potežkavali, ako bo že kaj kmalu dobra. Nam otrokom pa kaj takega ni prišlo na misel. Ljubili smo jo zaradi drugih stvari. Morda zato, ker se nam jo je posrečilo udomačiti, ker je postala to, kar smo bili mi. Ker je hodila vsak večer spat kakor mi, ker je bila zadovoljna s skromnim hlevom, ker je pozabila na čas gibanja in preseljevanja, na večere, na zvonjenje, ko je njen čas. Ko se je človek že ustalil, je zaprl v svoje domovje najrazličnejše živali in jih udomačil, ne morda toliko zaradi uporabe, kolikor bolj zaradi tega, da bi mu samemu kot jetniku ne bilo preveč dolgčas, ker se je bal samote. Bal se je družbe ljudi in si včasih zaželel družbe živali. In tako mu še zdaj včasih pride na misel, da bi vse ustavil; da bi ustavil lastovke, preden se odselije, in štrke; da bi pridržal divjo raco ali divjega zajca; lisico privezuje na verigo ali pa jo ima v kletki in opazuje njene divje, nemirne oči. Včasih

naletiš na dvorišču na celo jato mladih jerebic, ki brskajo kakor kure, ki se niti preveč ne plašijo, dokler ne pride njih čas.

Jesen prihaja sama od sebe, prinaša svoj nemir, hrepenenje po daljnih, po jugu, po soncu ali naposled samo hrepenenje po begu. Otroci pokajo z biči po cestah; takrat je prva jesen. Ni je še prav nič videti; saj še ajda najlepše cvete, okoli Velike Gospojnice je to. Takrat odvržejo listje komaj najbolj zgodnje, margetinske jablane in petrovske hruške. In prvi jesenski dež še ni padel. A to prihaja nad človeka prav z isto nujnostjo kakor nad divje race, ko se prvič dvignejo.

Opazili smo pri naši raci najprej čuden nemir v očeh. Ta nemir se prične javljati šele na večer in naraste tisti trenotek, ko zazvoni v cerkvi, ko je do dneva in do noči še enaka razdalja. Tiste poskusne polete, ki jih je včasih izvajala, s čimer je samo preizkušala svoje peruti, je zdaj opustila. Morda se je zavedala, da ima pristrižene peruti, morda pa se ji niti ni zdelo potrebno, ker se je zavedala, da bo lahko letela.

Vsak večer odmeva po polju klic jerebic. V grmovje, na travnike odhajajo spat. Nikoli ni njih klic tako slišen, tako jasen, kakor v jesenskih dneh. Poslej ne bo zamrl, dokler ne zapade sneg, in še takrat se bo včasih oglasil na praznem, snivajočem polju kakor klic narave, ki se je za en sam trenotek predramila iz odrevenelosti, da potem še globlje zasnuje. Tačas se selijo prepelice, po poljih jih najdem vsak dan nekaj, pes jih izvoha; imeti morajo poseben vonj. Psa ne moreš odtrgati od zemlje, kjer je katera čepela. Tudi sloke odhajajo na jug. Skrivajo se v grmovju po črensovskem logu, po veleposestniških gozdovih. Takisto so se zganili fazani. Samo za čas, nato se bodo vrnili v veleposestniške gozdove.

Potem pa, ko je padel prvi jesenski dež, ko je voda po dolgem, vročem poletju spet prvič obstala po jarkih, so se zganile divje race. Zvečer smo jih videli, tri so letele nad pokrajino.

Naša rasa jih ni opazila, ker je že sedela v hlevu. Vendar — zdaj smo lahko vsak večer videli, s kakšnim nemirom je poslušala večerno zvonjenje, kako se je vselej zganila, kadar se je oglasil zvon. Iztegnila je vrat, okrenila glavo nekoliko na stran in se zagledala v večerno nebo, ki je rdelo nad orumenelim listjem. Kril pa vendarle ni razprostrla. Ali je vedela, da ima pristrižene? Nekega večera se ni vrnila z drugimi, kakor po navadi.

Nikjer je ni bilo. Tudi v jarkih je nismo mogli najti, ker se je že znočilo. Zleteti ni mogla, saj je imela pristrižene peruti. Drugega dne smo jo neumorno iskali in jo naposled iztaknili v gostem trstju, ki raste po močvirnih travnikih z visokim šerjem, rakito in drugim grmovjem. Doma so se posvetovali o njeni usodi.

Ko je že pokazala taka čudna nagnjenja, je bilo prav verjetno, da misli na beg. Posvetovanje se je končalo za njo neugodno. Temu so krivi starši, ki so se odločili za njeno smrt. Stari ljudje nimajo razumevanja za življenje, v njih je že zdavnaj zamrl nagon po svobodi, po tujini, po krajih, kjer se po naši otroški domnevi stika nebo s svetom. Naš oče ni verjel v pravljice, tudi mati ni verjela v take stvari. V njima je narava že zdavnaj umrla, jesen jima ni prinašala nič drugega, kakor kopo skrbi, med katerimi je bila pač najtežja, kako prehraniti nas deco in nas ne toliko dostojno, pač pa tako obleči, da ne bomo zmrzovali. Danes moji materi spet vstaja v očeh tisto, kar je takrat bilo že mrtvo. Zdaj je že stara in če ji otroci povemo, da se je vrnila prva lastovka ali da je letela prva divja raca, se nekoliko zamisli. To je poslednje prebujenje narave v človeku. Vzbujalo se bo poslej vsako leto do odhoda...

Takrat je bila naša raca obsojena na smrt. Otroci smo dosegli samo to, da so njeno smrt preložili na nedeljo. Vmes so bili še trije dnevi; časa dovolj, da bi lahko pobegnila, ako bi se ji zdelo. Te dni ji nismo jemali svobode, le paziti smo morali, da nas ne ukani. Pazili smo, hkrati pa želeli, da bi pobegnila. Zakaj verjeli smo, da se bo spomladi vrnila k nam in da ostane čez poletje pri nas, ki smo jo vendarle radi imeli. Verjeli smo v take stvari, verjeli, da živali človeka razumejo, da nas imajo rade, kakor imamo mi nje, da jim je dolgčas po nas, kakor je nam po njih.

V treh dneh bi se pač lahko vsakdo odločil za beg. Vreme je bilo sicer nekam piškavo in za potovanje kaj malo prikladno. Ali kadar ti stoji smrt za petami, tedaj pač ne boš gledal na vreme.

Prvi dan po njeni obsodbi se je vrnila. Niti tistega nemira ni kazala, ki jo je spremljal zadnje dni. Bila je prav mirna in nas je prijazno gledala. Bili smo obupani nad tem njenim vedenjem. To se je stopnjevalo drugega dne. Nikamor se ji ni mudilo. Zvečer je hitela v hlev, kjer je prenočevala z domačimi racami. Sumili smo, da ve za vse zelo dobro, da nas hoče potolažiti, da v soboto zvečer laže pobegne. Zaupali ji bomo ter je ne bomo stražili. To nas je nekoliko poparilo, ker tako hinavsko misli o nas. Ali tudi v tem smo se zmotili.

V soboto zvečer se je vrnila.

Ne, nismo mi krivi njene smrti. Sama si jo je potrdila. Toliko lepih priključkov je zaigrala. Bila bi nam vso zimo v prijetnem spominu in vsi bi govorili o njej: kako je doraščala, kako nam je pomežikovala — zakaj otroci opazijo vse malenkosti —, kako spretno je ribarila po mlakužah, kako se je naposled začela stegovati in kako je pobegnila. O njeni poti bi ugibali, kam jo je zavedla, ali so ji peruti že dorasle in že leče, kam vse leti in podobno. Naposled bi sanjarili, da je prijetno biti divja raca, ki lahko prileti in odleti, te pozdravi in se ti nasmeje.

Tako pa smo molčali o vsem tem.

(Dalje.)

Izseljenci

Janko Samec

Ljubljana—Zagreb. Ura gre v polnoč.
V kupeju tesnem tretjega razreda
sedimo kakor gladnih volkov čreda
in z nami vlak drdrá skoz temno noč.

Tu, tam ukrade z usten vzdih se vroč:
za njim utrže mrka se beseda —
Strmeče zró skoz okna lica bleda...
Vlak v noč divjá težkó sopihajoč.

Zdaj vračamo se v svoje kraje rodne
izglodani do mozga in kosti
iz Francije bogate in svobodne.

In z nami vlak drdrá in v noč ječi,
kakor da ve, da za grobove godne
sprejmó nas naše žalostne vasi!

Divje race

M. K.

Hladni dnevi so po večini brezsončni, mrzli vetrovi odnašajo s hrastja poslednje listje in krokarji plovejo visoko pod nejasnim nebom. Nič se ne zgodi v teh dneh. Predvsem, ker se nima kaj zgoditi. In vendar kot bi vsi čakali, da se kaj zgodi, da nas vsaj en sam trenotek vznemiri, razgiblje. Ali pa se morda le kaj zgodi, pa smo že toliko otopeli, da nas ne vznemiri? Ali pa bi morda radi kam potovali? Morda. Ko sem zadnjič — koncem oktobra — čakal na divje race na čerensovskih travnikih, se mi je zazdelo, da slišim ropot nekje daleč potujočega vlaka. Bil je brezgiben, topel, po jugu zaudarjajoč večer. Ropot, bolj podoben naglemu dihanju, je prihajal z juga, preko medžimurskih hribov. To bi bilo v smeri med Dravskim Središčem in Ormožem. Ali bilo bi predaleč za odmev. Morda je bil odmev valov Mure. Morda je bilo vse skupaj samo utvara. V negibnosti živiš. Jesenski dnevi, polni deževja, blata, vetrov. Zaprt si v sobo, gledaš skozi okno, v tvoji duši pa se porajajo želje. Morda so divje race vzbudile v tebi klic po begu, po potovanju, po svetu. In ko čakaš — ko v mraku čuješ polet prve race s tistim posebnim zvokom: cicicici, se ti morda celo zazdi, da čakaš na vlak, ki že nekje od daleč prihaja, da sedeš vanj in se odpelješ.

Ampak divje race letijo dalje. Mi pa ostanemo in čakamo. V visoki zimi bo pomalem zamrlo hrepenenje. Za trenotek se bo na pomlad zopet prebudilo ali tudi takrat bo zamrlo. Poleti ne bomo želeli nikamor.

In to se bo ponavljalo vse življenje.

K nam je prišla mlada učiteljica. V bližnji vasi je nastavljena. Uči naše otroke. Učiteljev malo poznam. Nikdar ni posebne prilike, da bi prišel z njimi v stik. Naše vidim vsak mesec samo dvakrat.

Prišla je, ko so bili blatni dnevi in ko smo posedali v sobi, dremajoči in napol sanjajoči, ko smo se že nekako udali v usodo. Prinesla je smeh v hišo. In razveselili smo se je. Čudno je to: srečaš človeka in se ga razveseliš. Bogve zakaj. Morda zaradi nasmeha, s katerim prihaja. Morda pa zato, ker mu je dano, da se giblje, da prihaja in odhaja, kakor letijo na večer race. Poslušaj njen glas in tisti trenotek se nekako upokojiš. Hoče se ti nekoga, njegove besede, njegovega smeha in čeprav veš, da se nekoč ne vrne več. Sedela je, govorila, poslušala, se smejala.

Ko je na večer odhajala, smo jo prosili, naj še pride. Rekla je, da bo. Čakali smo in se veselili njenega prihoda. Tačas sem hodil vsak večer čakati divje race. Prej so samo letale nad pokrajino. Zdaj pa so ob večerih že sedale v vaške jame: na Gradico in Dolnje Veško. Šel sem nekoč mimo, že ponoči, pa sta se dve splašili in odleteli s prestrašenim krikom. To sem povedal doma in naši so se razveselili. Poslej jih bomo videli vsak večer, ako bomo zunaj dočakali večerno zvonjenje. Pri nobeni živali nisem opazil tako ostrega vida, kakor prav pri racah: niti zganiti se ne smeš. Zajec je v primeri z njimi slep. Tudi jastrebu, ki opazi vsak gib bodisi v gozdu bodisi na polju, vid na večer odpove. Stisne se na hrast ali na drugo drevo in ne vidi nič. Raci pa se na večer — tak vtis imam — vid močno zaostri. Vedno sumi, da za drevesom ali za grmom čepi človek in jo pričakuje. Kadar letijo po dnevi, letijo visoko, po šolsko bi rekli v obliki klina, ali vendar bolj v podobi majhnih križcev, majhnih letal, ki lete z repom naprej. Pesmi ne poznajo. Samo zadovoljno hepanje jih navdaja, kadar so site, pa še to tako redko, da jih ne moreš ujeti pri tem brundanju. Podnevi se skrivajo v rokavih Mure. Tam raste visoko trsje, šerje, grmovje, blata je dovolj in sploh goščave, kjer se raca lahko skriva in odkoder jih preženeš z največjo težavo.

Čakali smo našo učiteljico, da nas spet razveseli s svojim prihodom. Govorili nismo o njej. Samo mati je včasih kaj rekla ali vprašala:

„Ali je ne bo več?“ Ne vem. Rekla je, da pride. Tudi sosedje sprašujejo po njej in fantje, ki hodijo k nam. Z ženo ne govoriva o njej. Živimo v tistih malih skrbeh, ki jih prinaša vsak dan sproti, in se izogibamo prehladov, ki so v takem času tako nevarni. Vsak drugi dan hodim na lov. Zjutraj odidem na zajce. Grem v čerensovski gozd, če bi našel morda srnjaka ali srno. Tudi lisico lahko srečaš v teh časih. Včasih posedam na travniku sredi lovišča. Ako je hladno, si naložim ogenj in se naslonim na drevo. Odrežem mlad

bezeg in skušam iz njega napraviti puške za bratova otroka. Ali pa napravim piščal, strančico, kakršno sem imel, ko sem še pasel šeko. Vedno sem ljubil piščali. Drugi otroci so rajši peli. Jaz sem pel malo, kakor bi se bal svojega glasu, ki ni bil lep, Zato sem pa rajši igral. Moja piščal je odmevala po Gornjem Logu, med pobožne pesmi so se mešale posvetne. Pobožne so bile vseč starim ženicam, ki so me tiste čase še rade imele. Posvetne pa so vzbujale dekletom prijetne spomine na noči in odpevale so mi, ako so bile na njivah. Piščal na šest luknjic, prav za prav na sedem, je dajala štirinajst glasov, s katerimi se je že dalo prepevati. Pozneje, ko sem doraščal, že v šoli, sem zamenjal piščal z goslimi, s cimbali in s tamburico. Zdaj mi je pa spet ljuba ta pastirska piščal, ki si jo sam napraviš in ki v zvokih ni vedno čista, temveč moraš paziti, pri kateri luknjici lahko dvigneš prst scela in kje ga moraš pustiti malce nad njo. Taka piščal ima poseben, prijeten glas. Čim dlje ga poslušáš, tem prijetnejši je, nekoliko otožen.

Polje je polno vran, ki neprestano vrešče, lečejo visoko pod nebom in se prepuščajo vetrovom. Zajci in jerebice so se potuhnile. Jerebice sedijo za mejami in beže pred človekom sto metrov daleč. Zajci pa se selijo v gozd, kjer si poiščejo zavetja po grmih, ob jarkih, kjer lahko ujemajo vsak glas, ako se kdo bliža, in o pravem času pobegnejo. Poslednji, zaostali golobi letijo včasih nad gozdom, čajce se zbirajo po travnikih v velike jate. Z belimi prsmi so podobne pingvinom, kakor sem jih videl po slikah. Kričijo z neprijetnim, nekoliko obupnim glasom. Ali tako kriče tudi poleti, samo da je takrat vse bolj veselo in njih klic ni tako obupen.

Ob meni leži po navadi moj pes. Mislim, da razume, da si moram igrati na piščal. Lovski pes je za muziko nedovzet. Včasih sem ga doma postavil k zvočniku, malce se je ozrl, kakor bi bil radoveden, kje so še ljudje, ki igrajo, kakor tudi bratov mlajši otrok ni mogel doumeti, da neka stvar poje, ne da bi videl tudi ljudi. Ako vaškim ščenetom piskaš na piščal, prično tuliti s tako obupnim glasom, da moraš prenehati.

Tega svojega psa imam rad. Kakor ima bajtar rad svojo majhno šeko, ki jo kupi s pristradanim, z največjo težavo prisluženim denarjem. Vsa družina ogleduje to kravo, skrbi zanjo, vsi bi jo radi pasli. In mislijo, da je najlepša krava, in ne vidijo krav bogatašev, ki so neprimerno plemenitejše, kakor njihova šeka. Nočejo videti, da je majhna, da ima predolge parklje, da kosi z nogami pri hoji, nič obupno se jim ne zdi, da ima rog odbit in že slabe zobe. Tako rad sem imel svojega psa. Ali jaz sem sprevidel vse njegove napake. Vendar mu jih nisem štel nikoli v zlo, temveč ga vedno hvalil. Vsaj zadnje čase, dočim sem se prej jezil nanj, da je on kriv, če nisem nič ustrelil. Ali taki so vsi lovci: doma grajajo svojega psa, pred družino, ki se ti posmehuje, da nič ne prineseš. Pred drugimi lovci hvališ njegovo sposobnost. Ko si sam z njim na njivah, ga pretepaš in ga spet hvališ.

Naposled ti pa le ostane vedno zvest in ti nič ne zameri. Ko te zapustijo prijatelji, ko te zapustijo vsi drugi in se ti izognejo, ko pada nate sum političnih ljudi, ti ostane samo še pes, ki te spremlja z isto zvestobo in v čigar očeh se neprestano zrcali: saj si nisva kakor gospodar in suženj, temveč kot prijatelja. Mačk ne ljubim, ker se dajo negovati, gladiti in se razvadijo. Psa lahko samo enkrat pogladiš in je zadovoljen, nič se ne bo razvadil, samo prijateljstvo se bo poglobilo. Mačka te včasih zapusti, ima svoja pota; pes pa hoče vedno s tabo in nima svojih načrtov, ne zato, ker jih ne bi mogel imeti, temveč jih noče.

Pa mu je nekdo zagnal nad oko kamen. Najprej je oslepel na desno oko. Vendar sva še lahko šla na polje. Vedno je hodil na moji desnici, da je z levim očesom lahko pazil na moje kretnje, s katerimi sem mu kazal, kam naj gre, kako naj išče in priganja. Počasi pa je oslepel tudi na levo oko. Najprej sem opazil to v gozdu, ko je zadeval v drevje, prisluškoval mojim korakom, ako je zaostal, in iskal moje sledi. Potem ga nisem več jemal v gozd. Na njive še. Na njivah je še vedno pridno iskal, dasi nekoliko počasi. Zdaj pa je resno zbolel. Ves dan polega. Če pride v sobo, prisluškuje našemu razgovoru, ali podoben je staremu ovelemu človeku, ki leži: sliši razgovor okoli sebe, njegova misel pa se sprehaja daleč od ljudi.

Nekam nerad grem zdaj na njive. Ne samo radi tega, ker je blato po razoranih brazdah, temveč ker se mi brez psa ne ljubi. Vsekakor pa hodim ob večerih na race. Vsak večer poslušam njih polet in se jih radujem. Razočaran se vračam, če kdaj ne priletijo.

Prijetno je čakati: to je čas, ko se misli lahko najbolj svobodno gibljejo, čas, ko se tudi najmočneje javljajo. Ves dan so okorele, samo zvečer se razbohotijo. Samo zvečer lahko misliš o stvareh, ki jih drugekrati ne upaš, niti ne moreš.

Učiteljice še vedno ni k nam, čeprav je rekla, da pride v kratkem. Že smo sredi novembra in je ni. Dolgo nismo govorili o njej. Potem pa je žena le dejala:

„Ne bo je.“

Vem, da je ne bo. Že mnogo ljudi je prišlo. Rekli so, da bodo še prišli. Ni jih bilo nikdar več. In če sem se kdaj kasneje srečal z njimi, smo si bili tuji. V provinci živimo v majhnih, a vednih intrigah. Intrigirajo od najmanjšega gospoda do najvišjega, kar jih provinca zmore. Intrige iz mesta segajo na vas, vaške v mesto. Neprestane politične spremembe ljudi begajo. Vpisujejo se, izstopajo, zdaj delajo za napredne organizacije, zdaj za konservativne. Pri vsem tem pijejo brizgance in intrigirajo, hodijo h gospodu poslancu in govore, naj se ta in ta premesti. Vsa ta gospoda tu v provinci živi na svoj način. To življenje je prej bedno, kot veselo. Ne morda, ker ne bi imeli kruha. Temveč jim manjka vsega drugega. Manjka jim pravzaprav življenja, tistega širokega ali pa tudi ozkega življenja, onega, ki

je po večjih mestih, ali pa tistega, ki je po vaseh, pri kmečkih ljudeh. Nekje se vršijo piškava učiteljska zborovanja, kjer se včasih povzpno do čudovitih vprašanj: na priliko, kateri človek bi skočil v prepad za sočlovekom; tisti, ki ima srce, ali pa oni, ki ga nima. Tarnamo o plačah, o prevelikem delu, o slabih cestah, drug drugega dolžimo intrigantstva, naveličani smo. Vedno smo naveličani, siti. Naveličani smo zakona, družinske sreče. Iščemo nadomestila za svoja razočaranja, ki so morda samo navidezna, nadomestila za naveličanost, ki jo dušimo pri preferansu v kavarni v najhnem mestu. Zdravniki vabijo mlade podeželske učiteljice k sebi in jih tikajo brez vsakega dovoljenja. To dolgočasje leži nad vsemi kakor jesenska megla, ki se noče razpršiti.

(Dalje.)

Pripombe k naši prevratni dobi

Albin Prepeluh

O predloženih predlogih se je v osrednjem odboru „Narodnega Vijeća“ razvila daljša debata. Prvi je govoril dr. E. Lukinić, Srb iz banske Hrvatske, utemeljujoč svoj predlog, katerega je od Slovencev podpisal samó dr. Vekoslav Kukovec. Situacija sama, je dejal, nas sili, da stopimo čimpreje v državno zvezo s Srbijo in Črno goro. Sedanja rešitev bo provizorna, zakaj zadnje besedo bo imela itak konstituenta. Za njim je govoril obširno in dolgo Stjepan Radić, ki je poudarjal, da načeloma ni proti zvezi s kraljevino Srbijo, toda je brezpogojno za federativno ureditev nove države, v kateri mora hrvatski narod imeti vso svobodo in popolno pravico, o svoji usodi suvereno odločati. Za njim sta govorila Dalmatinec Grga Andjelović in Slovenec dr. Izidor Cankar, ki sta nastopila kot nekak posredujoči centrum med centralistično miselnostjo večine in federalizmom Stjepana Radića. Dr. Izidor Cankar je naglašal zlasti pomen organizacije za demokratično politično udejstvovanje in zatr dil, da je med Slovenci organizacija nosilka vsakega političnega življenja. Demokracija mora biti naš politični temelj. Cilj političnega dela more biti samo ta, da je narod svoboden in zadovoljen. Vse drugo je podrejenega pomena. Bivši dalmatinski državni poslanec dr. Tresić-Pavičić je naglašal potrebo nagle odločitve in zahteval, da ves osrednji odbor in ne samo deputacija nemudoma odpotuje v Beograd in stopi tam v stik s srbsko vlado zaradi takojšnje vzpostavitve skupne centralne vlade. Socijalist in poznejši minister, Hrvat Viljem Bukšeg je utemeljeval predlog svoje, socijalistične skupine. Pristaja na zedinjenje, toda imeti hoče garancijo, da se bo mogel vsakdo udejestvovati po svojem prepričanju svobodno. — Hrvoj je nasprotoval vsem predlogom, ki teže za takojšnjim zedinjenjem s kraljevino Srbijo in skupno vlado. Notranji politični položaj SHS države je zadovoljiv, saj vsepovsod vladata red in mir, situacija je vsak dan boljša.

Divje race

M. K.

V zraku diši po snegu. Megleno ozračje duši. Megla pada, podobna dežju, a prav tako snegu. Gozdovi so hladni, iznad hiš se kadi. Setve gnijejo v preveliki mokroti. Na jablaninih mladikah je poslednje listje, ki noče odpasti. Tudi mladih hrastov se še drži listje, prav tako mladike brestov. V živih mejah čivkajo vrabci, samo pušpan po vrtovih je še zelen. Uljnjaki so umrli, zadelali smo odprtine, da bo čebelam prijetno toplo čez zimo. Ob poldnevih trebijo ženske poslednje buče, otroci sekajo repo za krave. Po poljih je globok pokoj. Poslednje njive so preorane. Kdor ni dozdej preoral, do spomladi ne bo mogel. Ljudje so se stisnili v hiše in ždiijo pri peči. Stare ženske dremljejo ves dan, potlej pa tarnajo, da ponoči ne morejo spati. Snahe vrtijo kolovrate; spomin nekdanjih zimskih večerov. Kolovrati izumirajo, kakor izumira vse zastarelo. Moja mati mi kedaj pripoveduje, kako je bilo včasih. Iz njenega pripovedovanja čutim, da je bila po vojni sprva nekoliko presenečena nad temi hitrimi spremembami. Še pred leti je sovražila dekleta, ki so se poskušala voziti s kolesi. Ali čas beži in danes bi se poskusila še sama, ako bi ne bila prestara. Pripoveduje mi o oblekah, ki se nekoč niso menjale. Sprva občuduje vsako stvar, ki jo otroci prinesemo iz sveta v hišo. Hotela je vedeti, kako funkcionira radio, kaj je njegovo bistvo. Mislim, da vsega ni razumela, kar sem ji povedal, ali zdaj ne sprašuje več o tem, temveč z zadovoljstvom posluša pesmi iz daljnega, njej tako tujega sveta.

Jaz gledam te stare ljudi, kako različno sprejemajo novi svet. Nekateri ga gledajo z zaničevanjem, z nezaupnostjo, z nejevero. Drugi zopet sprejemajo to kot nekaj samoposebi umevnega in slednjich vselej vzkliknejo: Kaj bi rekli tisti, ki so pred sto leti umrli, če bi vse to videli. Mislim, da bi tudi tisti nič ne rekli.

Naš gozdar me je povabil na race v Kot. Z gozdarjem se dobro razumeva. Včasih greva skupaj streljat. Seveda njemu, ki je že zmlada streljal, je puška nekaj vsakdanjega. Strelja z lahkoto, z gotovostjo. Živi vedno v gozdu, redko pride v vas ali v mesto. Če pridem k njemu, se pomenkujeva o vsem, tudi o stvareh, ki niti uradnika v mestu ne zanimajo. Vedeti hoče o vsaki stvari toliko, kolikor je pač možno in kolikor mu dajo prilike in čas. Toda s prav istim zanimanjem zasleduje rože v gozdu in ve, kje rasto. Ve natančno, kdaj vzklijejo, kdaj cveto. Še natančneje pozna sledi vsaktere živali. Ve, kje najbolj lečejo sloke, kdaj prilete, kdaj odidejo. Presodi, koliko lisic je v vsem gozdu. Vse leto ima na brigi bodisi srne in srnjake ali fazane, da jeseni pridejo grofje in jih streljajo. Na srnjake prihajajo od junija dalje. Na race hodi sam. Prve čase po navadi v Kot, kjer je stara, že zarastla struga Mure. Tam posedajo race v travi po ves dan in si iščejo

hrane. Ustavila sva se na Kapci. Kapca je madžarska vas. Nekoliko notri pomaknjena je vas Kot, ki je že skoraj bolj slovenska, kakor madžarska. Kapca je naša sosednja vas. Tu se dotikata dva, tako različna svetova. Pri nas je živelj popolnoma slovenski, tu madžarski. Slovenski govore tu samo tisti, ki so se od nas sem priženili.

Zvečer sva se vrnila k njegovemu znancu, s katerim sta bila pri vojakih do osemnajstega leta. Ta njegov znanec je bogat kmet, ima lepo hišo in gorice. Prinese nama vina. Kadimo cigarete. Obujata spomine. Možak ne zna slovenski. Pripoveduje madžarski. Opravičuje se pred mano. Seznanila sva se menda že pred dvema letoma, ko je bila pri nas veselica in je prišel z ženo in z otrokom. Zdaj se vsega spominja, tudi jaz sem se spomnil tega. Takrat je rekel, da bo dal šolati svojega najstarejšega otroka, ker je nardarjen, in ker zna slovenski. Povprašam ga, zakaj ni poslal fanta v šole. Premislil se je, se smehlja. Tudi žena se smehlja. Da potrebujeta pomoči. In to je res. Žena je še mlada, lep obraz, nekoliko madžarski, dočim so poteze slovanske. Govorita s širokostjo ljudi, ki žive zadovoljno, mirno življenje. Morda je že v tem življenju nekoliko rahlega dolgočasjeja, to je: morda sta že vse, kar sta vedela, stokrat preklepetala. In zato vse to znova še nama pripovedujeta. Segata v besedo drug drugemu, pazita drug na drugega, da ne bi oni, ki pripoveduje, česa izpustil. Kakor če otrok v šoli deklamira pesmico, pa ves razred pazi: ne, kako deklamira, temveč, da ne bi česa izpustil. Potem mu sami od sebe vskočijo. Nato vprašata mene, naj ne zamerim, saj nisem učitelj? Ne. Gozdar pove, s čim se bavim: pišem. Za njiju, ki živita na vasi, zveni to nekoliko skrivnostno. Pišejo uradniki v Lendavi. Na vasi ne moreš pisati. Potem razlaga gozdar, kaj pišem: knjige. Gledata me radovedno. Potem pravi on:

„Bral sem nekaj knjig. Spominjam se zgodovine, kjer je vse tako zanimivo opisano, kako je Arpad privedel Madžare sem.“ Če take pišem. Ne. Potlej obrazloži gozdar, kakšne knjige so to. In zdaj se nečesa spomnita: Brala sta neke pravljice in še neko drugo knjigo. Hej, kako je bilo lepo. Potlej se pa nečesa domislita: To bi bilo dobro opisati, čemur bi se ljudje smejali. Ker govori možak počasneje, vskoči njegova žena in razlaga: Prišla je k njim neka Sep Mariška. Tako se je nekoč sama nazvala, ker je rekla, da je lepa. Sedi tu na verandi in prosi jesti. Dam ji salate seveda, ker je poleti, in kruh si maže. Tudi kozarec vina dobi. Tu na verandi sedi v senci, já, pa venomer gleda na cesto: Hej, kdo gre tam? — To gre Vöröš Imre. — Vöröš Imre? — Kaj še ni umrl? — Ne. — Zakaj pa še ni umrl? — Nihče ne umre rad. Da, to je res. Tudi ona ne bi rada umrla. Vedno se boji smrti, čeprav si je včasih želi. — A kdo je to, ki gre zdaj mimo? To je Legenjeva Naca. Tako, Naca je? Kaj je že tako velika? Glejte si no, kako ljudje hitro rastejo. Ali ima že fanta? A kdo se pelje z avtomobilom? — To je naš notar. Tako — notar. Bogat človek, ne? — Eh, dobro je bogatim, ki imajo

lepa, topla stanovanja pozimi. Poleti pa se lahko peljejo kam z avtomobilom. Recimo na Petanjsce. Ali pa še kam drugam, kjer se vse poletje kopajo in se zdravijo.

Naš gozdar se je smejal, gledal mene, potlej njiju. Slednjič pa je rekel: „On bo vaju in mene opisal.“ Žena se je zganila in se prestrašila. Gledala me je z velikimi temnimi očmi. Prijela je za konec predpasnika, kakor dekleta, če so v zadregi. Mož pa se je smejal zadovoljno. Tedaj je ona rekla: „Saj mi nismo zanimivi.“

Pa smo pozabili na vse to. Gospodar je prinašal vino. Po vsakem pol litru sva se odpravljala, a preden sva se odpravila, je bilo vino že spet na mizi. Naposled je žena prinesla lep kos slanine, močno popaprikane, lep ržen kruh, visok na dobro ped, kakor ga znajo peči samo madžarske žene. Spet sta gospodar in gozdar obujala spomine, naposled smo se menili vse križem. Slednjič pa se je žena spomnila gramofona, ki ga je mož prinesel iz Amerike, kjer je bil nekaj let. Najprej je navila slovensko ploščo, tisto o procesiji, ki jo imajo po slovenskih hišah in jo prečesto navijajo. To je storila menda zaradi naju. Saj sama slovenskega nič ne razumeta. Potlej pa je navijala madžarske sentimentalne halgatoje in poskočne čardaše, k čemur je mož pripeval z nekam boječim glasom. To ni bil tisti kmečki, kričavi glas, ki ga tako dobro poznam. Bolj sem imel vtis, da recitira z mehkim, nežnim zvokom pesmi, ki so mu tako drage. In ko je sedel pri ženi, jo je nežno poljubil, česar nisem že dolgo videl pri kmečkih ljudeh. Nič ni rekla, samo ozrla se je po meni, kakor bi se bala, če bom tudi to opisal. Ne, sem si dejal tedaj, tega ne bom opisal.

Pozneje sem ju nekoč videl, ko sem se peljal v Lendavo. Pozdravil sem ju. Ona se je še vedno tako veselo smejala, kakor takrat. Kopala sta vrt. Madžari radi obdelujejo vrtove. Trta, ki se vije okoli hiše, je že spustila listje. Svetla vesela hiša gleda na Murin rokav, kjer se ponoči blešči zvezdnato nebo, kjer raste trstje, rogoz in druga visoka, močvirna trava in kjer se ponoči kličejo divje race. Vabila sta me k sebi, na kozarec novega vina. Nisem imel časa. Drugič, sem rekel.

Včasih mislim na ta tihi dom ob cesti, kjer teče življenje tako mirno, tako počasi, zadovoljno in udano. Samo cesta hiti dalje in na večer lete divje race, ki so se skrivale čez dan v travi. Ko bodo dolge noči, si bodo navijali gramofon, vse od one s slovensko procesijo in litanijami pa do najbolj žalostnih madžarskih pesmi. Lurška mati božja na steni, ki tudi poje, pa bo molčala.

Učiteljica je prišla spet. Dolgo potem, ko smo že bili trdno prepričani, da je več ne bo. Župančič, ki ga ona tako ceni, bi rekel, da je prišla, kakor zlat oblak na večerno nebo. Meni pa se je zdelo, kakor če se po dolgem času vrnejo divje race, ki jih vsak večer čakamo, pa jih ni. Pridejo tedaj, ko že več ne misliš, da bi se vrnile in te pozdravile. Naš dom je bil spet poln.

smeha. Govorimo o vsem mogočem. Tudi v provinci se razgovarjamo: bodisi o filozofiji ali o literaturi. Govorimo o našem učiteljstvu, to je o ljudeh, s katerimi prihajamo skoraj vsak dan v stik, če ne naravnost, pa vsaj posredno. In se spet vračamo na našo literaturo. Da je naša literatura uborna. Ne, nisem tega mnenja. Nekoč, se spominjam, sem tudi sam imel ta občutek, kako skromna je naša literatura. Ali čedalje bolj spoznavam, da imamo vsega dovolj, to je: vsakokrat so bili ljudje, ki so izvršili svojo dolžnost, držali nit, ki se vleče skozi naše življenje. Včasih se je krivulja našega slovstva dvigala, potlej spet padla. Ali to v bistvu prav nič ne spremeni. Kar se je vzbudila slovenska pesem z Vodnikom, ni nikdar več zamrla. Nihala je nad ravnino, kakor bi seizmograf pisal črte tistih nedoločnih potresnih sunkov, ki jih zemlja vsekdar doživlja, za katere pa mi pravzaprav ne vemo, ker jih ne čutimo. In zanimivo je, da nismo občutili tega nihanja svojega življenja niti takrat, ko se je povzpelo na višek, pri Prešernu. Šele naknadno smo ugotovili, kaj smo doživeli, ali dvomim, da še zdaj popolnoma.

Ona ima rada Župančiča.

Da. Prešeren dehti po preminulih desetletjih, po majhni Ljubljani, po Trnovski cerkvi, po ljubljanskih oštarjih, ki so bile takrat prav tako zanikarne, kakor danes. Toda Prešeren je zmogel čustva, ki so navdajala Li-taj-peja, ko se je valjal s podarjenim cesarjevim plaščem po cestah, ali pa Goetheja, ko je zapel: ‚Über allen Gipfeln ist Ruh‘. Nekoč Prešerna nisem ljubil, temveč sem ljubil Župančiča. Morda zaradi zvenecih besed. Danes pa me Prešeren čedalje bolj spominja nečesa, kar je samo naše, kar sega od Vrbe in Bohinja do Ljubljane. Slednjič le sprevidiš, da je to moglo nastati samo v stari Ljubljani, v spominih na Trnovo, v mislih na Vrbo, na mladost, ob ljubezni, ki je lepa samo, dokler je nedosegljiva, varljiva.

„No, pa dobro. In to je vse: Župančič, Prešeren in Cankar.“

Ne, tudi to ni vse. To so samo tisti vrhovi, ko je seizmograf slovenskega življenja pokazal višek. Vmes diha slovensko slovstvo, sicer tik ob črti središnici, diha pa vendarle. Vmes je moral biti tudi najmanjši poet in prozaist, kar jih je slovenska literatura rodila. Vmes sta morala zapeti celo kak študent in zasanjano dekle.

Priznam: opisujemo večere, preprežene z zarjo, breze, jagnede, slavce, ljubljanska predmestja, kanclijske ljubezni. Občudujemo druge narode, ki imajo toliko velikih ljudi. Navadili smo se tega iz prevodov. Ali k nam se prevaja samo, kar je najboljše. V bistvu pa tudi druga slovstva žive kakor naša, prenesejo še mnogo hujših pregreh, kakor naše s slavci, z brezami in z vsem skupaj. Druga stvar pa je: veliki narodi nam doslej niso priznali tega navora, ki pri nas ustvarja. In zaradi tega mislimo, da je pri nas vse tako bedno. Veliki narodi doslej niso imeli časa, niti jih niso

brigali mali narodi, razen, kolikor so jim bili politično na poti. Zato bo Prešeren ostal samo naš poet. Mi smo potisnjeni na mednarodno periferijo. Vendar: čemu bi tarnali? Mi bomo tudi na tej periferiji ustvarjali slovensko kulturo, čeprav v skromnih prilikah, ki so nam dane. Pravičnejša prihodnost, ki vstaja, čeprav zatirana, nam bo dala mesto, ki nam gre. Ali četudi bi ostali večno na periferiji, to naj nas ne moti. Prešeren in drugi bodo za nas ohranili svoj pomen. Njihova vrednost se nič ne zmanjša.

Naša literatura se je borila do zadnjega s predsodki majhnih ljudi, z jezuitsko skrupuloznostjo. Nič čudnega ni, da je bila Cankarjeva Erotika sežgana. In še danes se naša poezija le prečesto skriva v skromnosti in je bojazljiva. Hkrati pa naši pisci pišejo o seksualnem vprašanju z radovednostjo doraščajočega dečka, ki ga muči, hkrati pa mika to vprašanje, in naši ljudje berejo prozo, ki se dotakne teh stvari, z naslodo gojenk po-božnega konvikta, ter se na koncu zaradi obzira do drugih obračajo od njih. Ali vendar tudi pri nas zori čas. Ta hinavska sramežljivost je potisnjena, čeprav ne docela, na periferijo. Največ zavetja najde še vedno tu pri nas, kjer rastejo prav čudovite cvetke te sramežljive, hinavske poezije. Ljudje, ki se obračajo vstran od prosvetne poezije, pišejo v Novine, kako je nekdo „zarigal s telečjim glasom“ in „pel naslednjo oslarijo“; včasih jim uide nespodoben izraz in ga potlej v istem dovtipu petkrat popravljajo. To so poslednji odtenki tiste perifernosti, na katero smo bili s silo potisnjeni. To so preživljali vsi narodi. Umetniška svoboda je bila vedno samo fikcija, nikdar pa resnica. S to nesvobodo so se oteпали vse življenje Prešeren, Levstik, Cankar in tudi drugi.

Devetnajsto stoletje, predvojna doba še vedno drži na vajetih naš vek. Ne samo politično. Pruski generali še niso izumrli. Kapitalizem devetnajstega veka jaše prebujajoče se množice in jih tlači k tlom. In pri nas se nanovo prebuja Jeranov in Mahničev duh. Ali človeški duh, ki se je predramil, ne zadremlje nikdar več. Nekomu lahko zamašiš usta, da ne more kričati, ne moreš pa mu prebrani misliti. In danes se misli širijo s tolikšno brzino, kakor so se včasih klici.

Včasih se smejim samemu sebi, če se tako razgovorim. Ali vendar človek mora govoriti, čeprav govoriš neumnosti. Kadar molčiš mesec dni, če molčiš dva meseca, se ti naposled zahoče besede, človeškega zvoka.

(Dalje.)

Pripombe k naši prevratni dobi

Albin Prepeluh

Navodila za te delegate, ki jih je predložil odbor sedmih, pa so se tako-le glasila:

1. Končno organizacijo nove države more odrediti samo vseobča narodna ustavotvorna skupščina vsega zedinjenega naroda Srbov, Hrvatov

svobodo, da samó še nihajo med dnevom in nočjo in samó še čakajo: kdaj bo vse skupaj kot na plazuzgrmelov mrak. Zlasti predstavlja zaključna Deževna pomlad 1933, Klopčičeva najzrelejša in najdovršenejša kompozicija ter obenem morda najboljša slovenska povojna pesem, po popolni ekonomiki izraznih sredstev in skrajno neprisiljeni melodiki liričnega toka ob demonski silovitosti pradoživetja edinstveni prikaz sodobnega družabnega stanja.

V zadnjih mesecih je objavil Klopčič pesmi, ki značijo po mojstrstvu, katerega je dosegel na zadnjih straneh zbirke, znaten upad. V njih prihaja zopet na dan tista slaba in šibka stran njegove prejšnje lirike, ki se je kazala v hotenosti snovi, v iskanosti izraza, v anekdoti opisa, v amuzičnosti izdelave; prevladuje tudi zopet Kästnerjevemu podobni intelektualizem, ki pa je pri Klopčiču znatno težji, manj poetičen in zlasti manj prosojen kot pri tem oblikovalcu moderne nemške tkzv. „gole stvarnosti“.

* * *

O novi poeziji, kakršna naj bi bila, tisti poeziji, ki ji moremo sedaj komaj šele slutiti obrise, ki pa jo mi vsi čakamo in po njej kot po nečem dobrem, svetlem, najbolj človeškem hrepenimo, bom govoril prihodnjič.

Opomba. Pri natisu te študije, zlasti njenega prvega dela, je po pomoti na par mestih izostala navedba imena dr. R. Ložarja, čigar uvod v Sodobno slov. liriko sem često s pridom uporabljal. Opozarjam torej naknadno na dotične odstavke in formulacije (posebej o Murnu in Gradniku) v citiranem Ložarjevem spisu.

B. F.

Divje race

M. K.

Poslednji dnevi so za streljanje jerebic. Prvega decembra bodo svobodne. Ali že mesec dni ni mogoče priti do njih. Vzletele so do sto metrov pred menoj. Povrhu še psa nisem mogel voditi s seboj, tako da so mi tudi tiste uhajale, ki so še nekoliko počakale, stisnjene za mejo. Razorana zemlja je vsa razmočena, da ni mogoče hoditi po njivah. Zakuril sem si ogenj in sedel na jelšín štor, naslanjajoč se ob drugo drevo. Počakati mislim večera, divjih rac. Tu ni daleč od Mure in tu prek rade letjio. Tudi se rade ustavijo v dveh širših jarkih. Morda jih ne bo. Ali to ni važno. Pride dan, ko se ti zahoče, da živiš zunaj, da pozabiš na svojo sobo, in čeprav bo neprijetno, ponoči se vračati po blatu.

Pred menoj ležijo Črensovci. To je naša pošta, odkoder nam potem vaški poštar dostavlja pisma. Dovolj velik kraj, kakor so povečini pri nas vasi, ki ležijo ob glavni cesti. Velika cerkev stoji ob vhodu v vas, ako prideš z južne strani. Prostrana stavba, podobna magazinu sredi pašnika. Samo

stolp se prijetno dviguje pod nebo, pokončen, podoben jagnedu. Spredaj stoje lipe. Tam dalje je župnišče, visoko in prostrano. Na drugi strani je šola, majhna in tesna, kakor so povečini pri nas šole, primerna bolj za trgovino kakor pa za prosveto. Okoli je razmetanih nekaj hiš, trgovin in kmečkih hlevov. Dalje pa stoji Naš dom. Enonadstropna hiša iz tistih prelepih časov, ko so se zidali naši domovi, ko je vzcvetela katoliška prosveta, ko so se igrale po vaseh najrazličnejše burke poleg svetih Genovef in Garcijev Morenov. Stavba stoji nerabna ob cesti. Dva učitelja stanujeta notri, občinski uradi so v njej in posojilnica. V čebelni panj na pročelju, v ta simbol slovenske pridnosti in varčnosti zahajajo vrabci. V poslopje pa hodijo kmetje kričat in se prepirat za svoj denar, ki so ga vsa leta znašali sem v hranilnico, pa zdaj ne morejo dobiti, da bi si pozidali hiše.

Dalje je pošta, gostilna, orožniška postaja in nato kmečke hiše, vse tja do Odranec. Videz je, da je nekdo imel poseben načrt s to vasjo, s tem Domom. Ali čas je šel svojo pot, življenje se je izmaknilo onim, ki so ga imeli v svojih rokah. Še nikdar ni bilo tako razbito, kakor zdaj. Načrt je ostal nedokončan. Postavljen je bil Naš dom, ali zdaj stoji prazen, neraben. Življenje se mu izmika. Zato, ker gre življenje svojo pot.

Mislím na najrazličnejše stvari. Na priliko: sedem tisoč naših ljudi hodi po svetu. Večina jih je v Franciji, kamor zadnje čase trumoma odhajajo. Vsak drugi teden gre transport z ljudmi. Ni kruha. Okrog Črensovec so lepa polja, segajo do Bistric in dalje do Mure. Polja se vlečejo od Lendave in tja proti avstrijski meji: sama polja, preprežena z redkimi gozdovi. Zadnje čase hočejo ljudje preorati vse travnike. Koruza raste lepa, tudi rž raste, pšenica in vse drugo. In vendar ni kruha. Skoraj vsak deseti človek mora v tujino. Za dvesto frankov mesečno in včasih celo izpod stopenetdeset. In vendar se nihče ne odreče, da bi ne šel, če je le mogoče. Ni kruha. Že mnogo let odhajajo naši ljudje v tujino. Pred vojno so povečini hodili samo na sezonsko delo. Večina te zemlje je bila grofovska. Grofje so redili madžarske bele vole z dolgimi rogovi, mlade telice, konje. Ljudje so stradali. Po vojni se je zemlja razdelila. Deloma. Gozdovi so ostali nerazdeljeni, ostali so nerazdeljeni maksimum in minimum in vrag ve, kaj še. Ustanovile so se semenogojne postaje. Kmet strada. Agrarna izvedba se vleče že od začetka, ne da bi se kam premaknila. Nekaj višjih ljudi živi od komisij, od revizij in vrag vedi od česa še. Nastavljajo se cene tej zemlji. Kmet tiči v dolgovih, strada, a med tem vendar le toliko zasluži v Franciji, da plačuje davke. Stotisoč ljudi nekam stremi, hoče kruha, hoče obleke. Srednjeveške sence padajo na teh stotisoč ljudi. Naši gospodarji žive v Franciji, na Madžarskem, na Dunaju, v Beogradu, v Ljubljani, v Dolnji Lendavi, v Soboti in v Čerensovcih in v vseh farah. Naše ženske pišejo iz Francije, da so zelo blizu cerkve, da lahko gredo k maši, da lahko opravijo spoved in se uče francoskih molitvic na pamet. Tisto, kako se jim

godi, zamolče. Med tem zmerjajo naši učitelji naše ljudi s telesnimi in duševnimi hlapci. Govorimo o suženjstvu v Abesiniji, ali suženjstvo je pri nas prav tako razvito, kakor drugod, le v lepši izdaji, a morda še krutejši.

Mrak leži nad pokrajino, jesenska megla se zgošča. Ali ta megla leži nad pokrajino vse dni, samo naše oči so se je že privadile in mislijo, da sije sonce. Iz te megle odmeva vsak večer zvonjenje; opoldansko in jutranje zvonjenje. Molitev stotisočev se dviga: za ponižnost in pokorščino, včasih izmenoma za dež ali lepo vreme ali proti toči.

Gospodarji sedijo v enonadstropnih hišah, sedajo k dobremu obedu in se menijo o politiki in o dobrih ljudeh. Ob cesti samevajo majhne šole z mladimi, življenja željnimi učiteljicami ali s starimi upravitelji. Nekje ždi Naš dom, s čebelnim panjem na pročelju in s skrahirano posojilnico. Na zatoru igralske dvorane sveta Ciril in Metod, na potu po blatni Panoniji nabirata mlade dečke, da jih povedeta v Rim in posvetita duhovskemu stanu. In še danes odhajajo naši fantje v Turin, kjer se vzgajajo za misijonarje, ter odhajajo spreobračat Afriko in Azijo. Česar ne bodo dosegli oni, bo dosegla kazenska evropska ekspedicija, ki bo po svetu odpravljala suženjstvo in prinašala kulturo v obliki neslanih burk, poleg svetih Genovef in Garcijev Morenov.

Nad našo pokrajino se bodo pa še dalje vlačile umazane jesenske megle in vsako leto se bo našel mlad učitelj, ki seda za župnikovo mizo, da bo vzkliknil nam v tej megli: Duševni in telesni hlapci!

Ko sem bil mlad, so me pri Orlu vadili v prelepi čednosti: načelnosti. Gojim to prelepo čednost slovenske načelnosti še danes z veliko ljubeznijo, med tem ko se naši očetje vadijo v najrazličnejših modernih strokah vse do ovaduštva.

Ob tekočih vodah in potokih najdeš zdaj mnogo vedomcev, s prekrasno barvo sinjega pomladnega neba. Po Črncu, našem potoku, jih je mnogo. Ob teh vodah pa najdeš tudi še drugo ptico, ki niti zdaleč ni tako lepa, ali zato morda še bolj prisrčna: palčka. Poleti jih nisem nikdar videl. Ne vem, ali se ustavijo čez poletje pri nas, ali pridejo šele na zimo. Morda so pri nas, a ker je drugih ptic dovolj, teh ne opaziš. Prve sem videl šele v oktobru. Zdaj jih je že mnogo. Ni treba iti sto korakov ob čistih potokih, ki ne bodo zamrznili vso zimo, pa že preženeš kakega. Kakor čebela bliskne med vejami in sede nekam pod grm, ob vodi. Med jelšami in drugimi koleni ob vodi, kjer je nešteto lukenj, mora biti prijetno prezimovanje. Bržkone se bo tu tudi vedno dobilo kako odpadlo zrnce, ki ga voda ni izplavila in ki ga druge ptice niso našle. Mnogo hrane pa najbrže ne bo potreboval. Ako si druge stvari najdejo dovolj, bo tudi ta prezimil. Rad jih imam, kakor imam rad vse živali, ki ostanejo čez zimo pri nas. Sumim ga, da zna tudi

dokaj lepo peti. Nisem ga še ujel pri petju, to je, da bi ga videl, ko poje, vendar — mislim, da ni bil nihče drug kot on, ki je zadnjič, že v začetku decembra prepeval.

Stal sem ob stari, neobsekani visoki vrbi, ki visi nekoliko nad vodo v Gradici. Gradica je velika občinska jama, odkoder so nekoč vozili zemljo in kopali kamen. V velikih jamah so poleti vedno bile ribe. Zadnja leta pa se te jame vsako poletje posuše. Vmes raste jelševo grmovje, celo hrast stoji tam, enako velik in debel, kar ga pomnim. Na jesen se tu spet nabere voda, trava sili izpod nje. Na severnem koncu v kotu je močvirneje in tu voda redkokdaj zamrzne. Kadar drugi jarki zamrzujejo, prihajajo divje race sem v to močvirje in pulijo travo.

Večer je bil miren. Poslednje megle so tonile za Slovenske gorice, kjer je zamirala večerna zarja. Visoko v zraku je bil morda jug, zakaj zrak je bil topel, kakor so zgodnji jesenski večeri. V vodi se je odražalo večerno nebo. Od nekod zdaleč je prihajal nedoločen šum. Po Selskem so ropotala kmečka kola, po Stari cesti je brundal pijanec, vračajoč se iz lendavskih goric. Za mano je bila naša vas še dokaj mirna. Ljudje nimajo zvečer v teh dneh nikakega opravka več. Gospodarji zapirajo vrata na hlevih, jih zadelujejo s koruziščem, gospodinje prinašajo na mizo hrano, otroci se že gnetejo okoli miz in pretepajo z žlicami. Ampak vse to ostane zaprto med štirimi vlažnimi stenami. Psi so odšli v hiše čakati večerje in ob tem času ne lajajo.

V ta večerni spokoj se je dobrih deset metrov pred menoj zbudila pesem. Tam je gosto grmovje, v katero otroci nismo upali, ne samo zaradi trnja, temveč, ker so tam živele kače.

V takih poznih decembrskih dneh je pesem nekaj redkega. Zadnje prepevajo vedno sinice, kadar prisije popoldne prijetno sonce. Kakor spomladi skačejo po drevju in se obešajo na drobne veje. Tudi ščinkavec se včasih oglasi, ali ne tako kot spomladi.

Te pesmi pa še nisem slišal. Dehtela je po slavčevi pesmi, pa že za pet sekund zamrla. Nič več je nisem slišal tistega večera. Tudi kasneje ne. S takim občutjem te navda samo še spomladi prva pesem, čeprav je tisto razpoloženje za spoznanje drugačno. Lani sem ob taki priliki slišal žabo. Žaba ne poje lepo, čeprav je njihovo reglanje, kadar pojejo spomladi vse mlake, prijetno. Ali v posebnih prilikah se pa nekaj zgane v tebi. Zato, ker veš, da narava še živi, da se še giblje. Pa naj bo to poslednji klic v toplem večeru, prepreženem z zarjo, ali v prvem pomladnem jutru.

Sumim, da je zapel palček, ta drobna obvodna ptica.

Ah, te naše malenkostne radosti — — —

Svojega psa sem ustrelil.

Ko sem bil otrok, nisem mogel ubijati živali. Nekoč sem prinesel domov mlada divja goloba. Imel sem ju zaprta v koruznjaku. Otroška strast je zahtevala, da si ju prilastim. Ali otroško čustvo mi ju je branilo ubiti. Ko sem ju odnesel, sta stara sedela na hrastu in brez glasu gledala moje početje. Mlada sta se nekaj časa počutila dobro. Nista bila preveč lačna in nič se jima ni tožilo. Počasi pa se jima je menda le zazdelo, da sta v ječi in da ju čaka smrt. Gledala sta skozi pletene stene koruznjaka in včasih je kateri dal od sebe glas. Bolj pa sta žalovala stara, ko mladičev ni bilo več. Njiju gruljenje in klicanje je bilo slišati iz Zidinskega gozda do naše hiše. Dva dni se je ponavljalo to klicanje in iskanje in naposled sem goloba odnesel nazaj v gozd. Enega je mačka ujela, drugega pa so našli otroci, doma so me pa zmerjali, ker so mladi divji golobi zelo dobri. Ali če bi bila ostala pri življenju, bi imel zadoščenje. Tako pa je nekaj težkega leglo name in me dolgo mučilo.

Pozneje sem se privadil tudi smrti. V naravi je zapisano, da mora poginiti, kar se je rodilo: smrti ne uide ne žival, niti človek.

Pa je obolel moj pes. Najprej smo se bali, da ima steklino. Potem smo sumili, da mu je dal kdo kaj pojesti. Rekli so mi, naj ga ustrelim. Ležal je in ni prihajal jest. Nosili smo mu na lego hrano, ki je je zavžil zelo malo, pa še to ob cviljenju. Zopet smo mislili, da se mu je kaj zataknilo v grlo. Zato sem mu pregledal grlo. Grlo je bilo rdeče in sluzasto, kakor pri človeku, ki ima angino. Hiral je iz dneva v dan in ga ni bilo po ves teden na spregled. Včasih se je pa sredi noči nečesa domislil in ko je slišal, da še ropotam po stroju, je potrkal na vrata. Šel sem mu odpirat: prvič se je zgodilo, da je prišel v mojo sobo, kamor ga nisem nikdar navajal in ni nikdar silil.

Ali počasi sem sprevidel, da ne bo nič iz njega. Vendar se mi ni prav nič dalo, ustreliti ga in mu tako prikrajšati trpljenje. Povrhu se vedno spominjam neke zgodbe, ki mi jo je pravil moj znanec, neki lovec. Imel je psa, pa ga je na polju razjezil; ubogal ga ni, temveč je tekel za vsakim zajcem. In da bi ga malo poučil, je ustrelil za njim, misleč, da pes ne bo mrtev, temveč bo drugič pazil, da ne bo pred strelom nikdar tekel. Slučaj pa je hotel, da je pes padel, ustreljen v trebuh. Ko je oni to videl, mu je hotel trpljenje prikrajšati in ga je ustrelil še enkrat, a zdaj že iz bližine dvajsetih korakov, da bi pes moral biti takoj mrtev. Prej je cvilil, po drugem strelu pa je obmolknil. Ali toliko moči je še zbral, da se je privlekel do svojega gospodarja, mu položil glavo na nogo in tako poginil.

Vrh tega vladajo med teboj in tvojim psom drugačni odnosi, kakor pri drugih živalih. Ako si z njim skoraj vsak dan na polju, te skrbno spremlja ponoči in razume celo jezo ali radost na tvojem obrazu, potlej se ti zazdi, da ga ne moreš ustreliti.

Nekega večera pa sem ga našel zunaj v blatu. Sneg se je talil, ker je bilo malce južno vreme. Pes je najbrže hotel ven ali celo v sobo, čuteč, da so njegove moči pri kraju. Obležal je v blatu, se zagrizel v kos lesa in stokal. Pomagati sem mu hotel na ležišče, pa se ni mogel upreti na noge. Samo stokal je. Majhna groza me je obšla. Svetil sem vanj z električno ročno svetilko. Ne, nič ne bo iz njega. To sem vedel že davno. Ali da pes trpi kakor človek, nisem vedel. Njegove slepe oči so bile široko razprte. Sklonil sem se do njih in mu posvetil vanje. Morda je spet videl? Gledale so me, kot bi me prosile pomoči. Hotel sem mu izdreti les iz gobca, pa so se zobje preveč zagrizli vanj.

Mati, ki je še vedno bedela, je slišala kratek, votel strel.

Visoko na nebu so se svetile hladne jesenske zvezde, vse je bilo tako mirno v tej zimski noči, tako hladno in pusto. Obšlo me je: Ali bi pomagal na ta način človeku, ki bi strahotno trpel, ki je že zdavnaj obupal nad seboj in ki mu je vsak nadaljnji trenotek življenja samo še večja muka in mu je smrt samo neznansko olajšanje, po katerem hrepeni, pa si je sam ne more zadati?

Kadar je srce hladno, kakor ta zimska noč, kakor brezštevilne zvezde in mesec, potem... ne tudi še tako hladno srce in hladna noč ne vesta odgovora.

(Konec sledi.)

Bibliotečni zakon

August Pirjevec

Naša formulacija, da skrbijo univerzitetne knjižnice v prvi vrsti za strokovno literaturo, ki je potrebna za znanstveno delo, je brez dvoma širša od starejše formulacije, da „služe u prvom redu nastavnici i studentima“, ker pač pravilno označuje delo in funkcije, ki jih vršijo seminarske, institutske in fakultetne knjižnice, ne pa univerzitetne, ki morajo biti univerzalne. Zato je naša formulacija pravilno objela obe vrsti dela na univerzah, učno delo in znanstveno, medtem ko bi starejša formulacija dopuščala možnost, da se upošteva samo učno dela.

Starejši zakonski načrti so grozili še z drugimi omejitvami. Tako n. pr. berem v nekem načrtu, da vrši nakupe knjig, časopisov itd. pri Narodni biblioteki v Belgradu njen upravnik v dogovoru s svojimi bibliotekarji, isto tako nabavljajo knjige knjižnice v Nišu, Kragujevcu, Skoplju, Splitu, Sarajevu in na Cetinju, tudi o nakupu knjig za banovinske, mestne ali občinske knjižnice odločajo njih upravniki. V teh primerih je tedaj bibliotekarjem prepuščena sodba o tem, kaj spada v njihove knjižnice, kaj ne. To je popolnoma pravilno, ker mora končno le bibliotekar najbolje poznati svojo knjižnico in njene potrebe, in ker ga občevanje s strankami sili, da usmeri nove nakupe po resničnih potrebah. Za univerzitetne biblioteke pa določa isti bibliotečni načrt bibliotečni odbor petih univerzitetnih profesorjev, pri